

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

RAPPORTAGE PROJECT MAATREGELEN

Project Steilkant dorpswierde Wirdum

Inhoud

Aanleiding	3
Begrenzing	4
Afbeeldingen	5
Uitdaging/probleemstelling	9
Geschiedenis	9
Opbrengst en leermomenten	10

Aanleiding

Zoals in de beleidsbrief “Erfgoed telt” is verwoord zal het kabinet de komende jaren extra investeren in archeologie. Een flink deel van het beschikbare budget is bestemd voor de instandhouding van archeologische rijksmonumenten.

Uit een steekproef blijkt dat er sprake is van een fikse achterstand in het onderhoud van deze monumenten. Willen we dit erfgoed als bron van ons gemeenschappelijk verleden behouden, dan is beheer en soms het treffen van inrichtingsmaatregelen wel noodzakelijk. Weliswaar is de Subsidieregeling Instandhouding Monumenten (SIM) beschikbaar maar deze blijkt voor particuliere eigenaren van een archeologisch monument een matig bruikbaar instrument te zijn.

Het kabinet zet bij archeologische rijksmonumenten in op een integrale aanpak: betere communicatie met eigenaren, financiering van klein onderhoud en het opzetten van een archeologische monitor.

Vandaar dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) gestart is met het programma Instandhouding van Archeologische Rijksmonumenten dat loopt tot en met 2021. Doel van het programma is deze bronnen voor toekomstige geschiedschrijving en de beleving daarvan veilig te stellen.

Een van de projecten binnen het programma is het project Maatregelen. In dit project worden op enkele rijksmonumenten specifieke inrichtings- en beheermaatregelen uitgevoerd. Daarbij kunnen kennis, voorgestelde ingrepen en strategieën in de praktijk worden getoetst. De onderwerpen worden zo gekozen dat ze als voorbeeld dienen voor een grotere groep monumenten.

Project Steilkant dorpswierde Wirdum

Gegevens	
Provincie	Groningen
Gemeente	Eemsdelta
Plaats	Wirdum
Monumentnummer	45746
Coördinaten	248300.03 / 593874.62
Redengevende omschrijving monument	Terrein waarin twee wierden. Datering: Late IJzertijd - Nieuwe Tijd.
Bijzonderheden	Wirdum is een wierdedorp dat feitelijk uit twee wierden bestaat, gescheiden door het Wirdumermaar. De oorsprong van de twee wierden gaat terug tot het begin van onze jaartelling. Beide wierden werden rond 1900 voor een flink deel afgegraven. Daarbij kwamen nogal wat Romeinse vondsten tevoorschijn, zoals terra sigillata en bronzen beeldjes van Minerva en Mercurius. Door de afgraving ontstonden hoge steilkanten. Dit project betreft de steilkant aan de oostkant van de oostelijke wierde. De steilkant is hier circa 230 meter lang en verkeert in slechte staat.
Historisch gebruik	Dorpswierde, bebouwd. De aangrenzende wierdezoel ter plekke van de afgraving is als grasland in gebruik.
Huidig gebruik	Het deel waarom het in dit project gaat is als grasland in gebruik
Jaar aanwijzing	1973
Kosten project	€222.614,-, waarvan €125.482,- wordt bijgedragen door de RCE.
Aard project	Uitvoering
Status project	Geannuleerd

Begrenzing

Figuur 1: Begrenzing van archeologisch rijksmonument 45746. Het andere monumentnummer behoort de middeleeuwse dorpskerk toe. De rode lijn geeft de steilkant aan. RCE.

Afbeeldingen

Figuur 2: Wirdum gezien vanuit het westen, met zicht op de dorpsbebouwing. De steilkant wordt aangegeven door de bomenrij achter de huizen en de kerk. Foto: RCE, Jos Stöver.

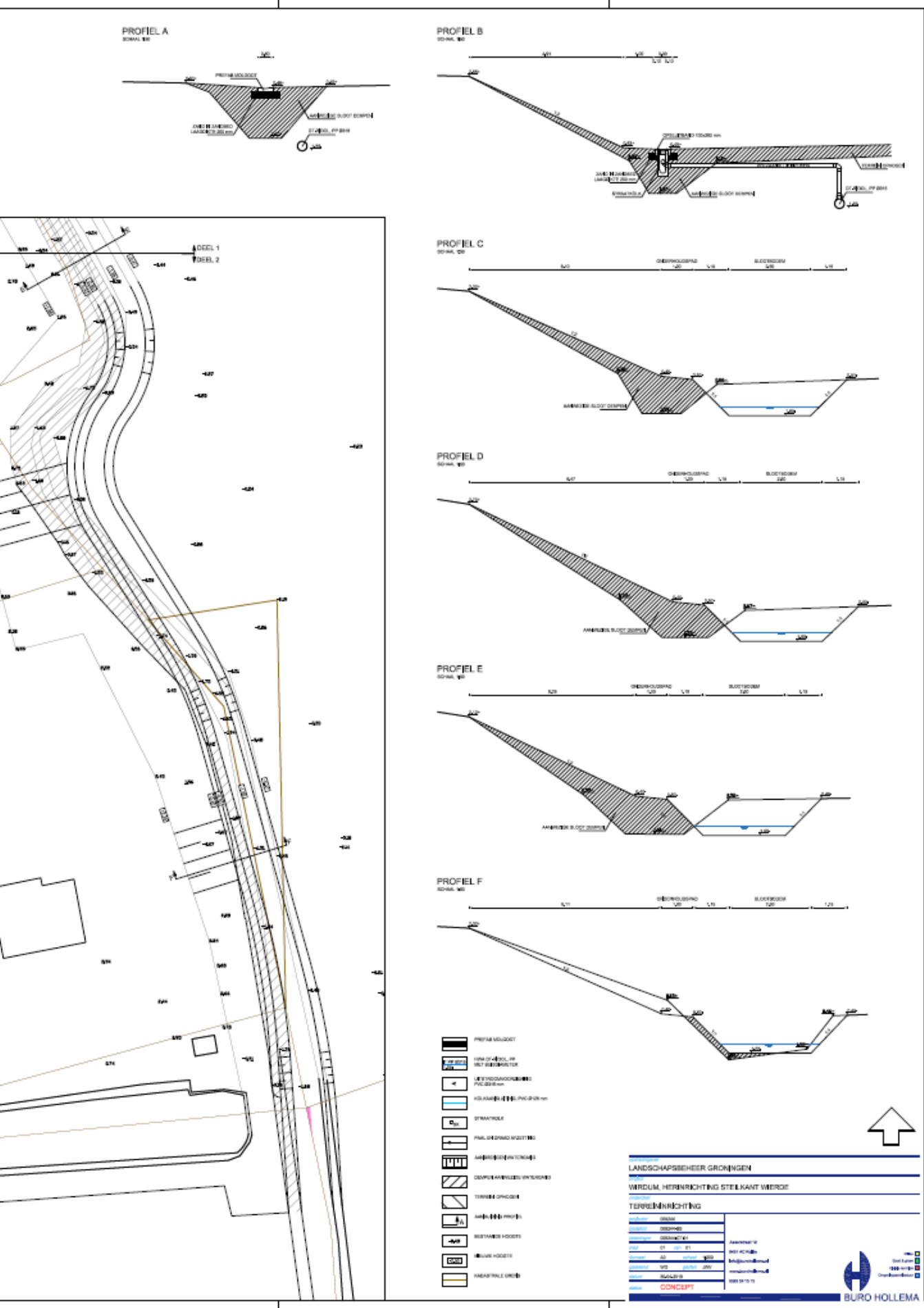
Figuur 3: Blik op de steilkant vanuit het oosten. Op de steilkant veel boomgroei. Foto: RCE, Jos Stöver

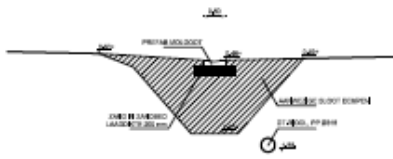
Figuur 4: Het hoogste punt van de steilkant. De erosie en afbrokkeling is hier goed te zien. De bomen bovenaan de steilkant zijn door de erosie van de steilkant gevoelig voor boomval. Foto: RCE, Jos Stöver.

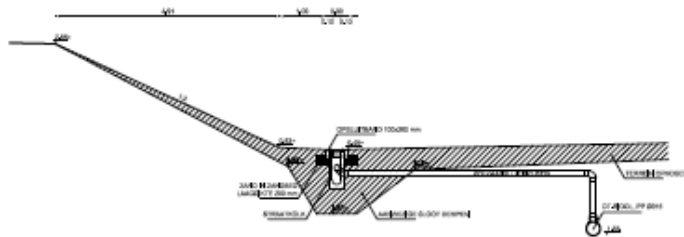
Figuur 5: Plantekening met plattegrond en dwarsdoorsneden. Landschapsbeheer Groningen

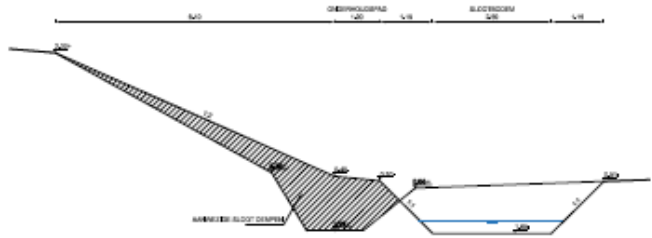
PROFIEL A
SCHAAL 1:50

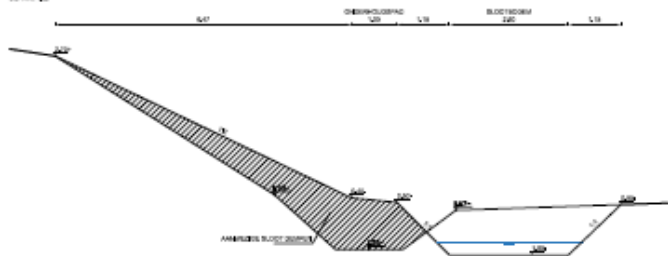
PROFIEL B
SCHAAL 1:50

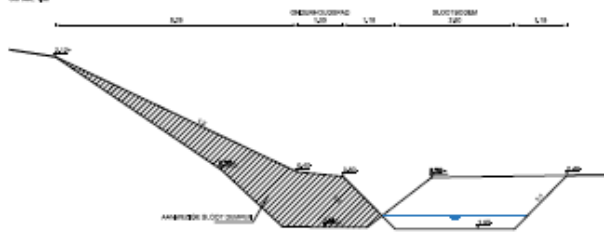
PROFIEL C
SCHAAL 1:50

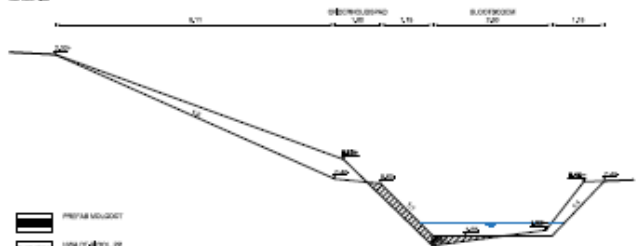
PROFIEL D
SCHAAL 1:50

PROFIEL E
SCHAAL 1:50

PROFIEL F
SCHAAL 1:50

- PRIMAIR BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK
- CONCRETE WOODEN BOARD
- AMBIENTE BODENDEK

LANDSCHAPSGEHEER GRONINGEN

WIRDUM, HERRINCHTING STEILKANT WIERDE

TERREINRICHTING

Project	Wirdum	Assistent	
Client	Grondwiel	Ontwerper	
Scale	1:50	Projectleider	
Date	2023-09-20	Controleerder	
Author	B. van der Vliet	Check	
Scale	CONCEPT		

BURO HOLLEMA

Figuur 6: impressie van het aanzicht van de steilkant vóór (boven) en na (onder) de werkzaamheden.

Uitdaging/probleemstelling

De oostelijke steilkant van oostelijke wierde van Wirdum is instabiel en brokkelt langzaam af. Op de steilkant staat nogal wat opslag dat inmiddels erg hoog is geworden. Omdat de steilkant door verzakking en door weer en wind afbrokkelt, kunnen bomen hun 'houvast' verliezen. Boomval tijdens bijvoorbeeld een storm is niet uit te sluiten. Zowel de erosie als boomval kan leiden tot grote schade aan het bodemarchief. Daarnaast staan er op geringe afstand van de steilkant huizen, waarvan de stabiliteit op den duur in gevaar kan komen. Is het mogelijk de steilkant te verstevigen, zonder het karakteristieke aanzicht (de steilkant is immers een getuigenis van de commerciële terpaafgraving) teveel aan te tasten? Zijn de bewoners die aan de steilkant wonen te bewegen om het onderhoud van de verstevigde steilkant in gezamenlijkheid te organiseren, zodat langdurige instandhouding is gewaarborgd?

Geschiedenis

Programma Dorpsvisies en Landschap

Het project om de steilkant te herstellen is een initiatief van de bewoners van de wierde die met hun tuinen grenzen aan de

steilkant (zes eigenaren). Zij hebben in 2017 een projectvoorstel voor het herstel van de steilkant ingediend bij het programma Dorpsvisies en Landschap van Landschapsbeheer Groningen. Dit programma is gericht op het realiseren van dorpsinitiatieven die bijdragen aan het versterken van het landschap en de leefbaarheid in het aardbevingsgebied van de provincie Groningen. Het programma wordt gefinancierd door de NAM en de provincie Groningen. Het projectvoorstel is goedgekeurd en daarmee is geld beschikbaar gesteld voor de uitwerking en uitvoering van het plan. Landschapsbeheer Groningen ondersteunt de bewoners hierbij.

Planvorming en organisatie

Er groeien veel bomen en bramenstruiken op de steilkant. Dit is ontstaan doordat de steilkant slecht bereikbaar is voor onderhoudswerkzaamheden. Tijdens de ruilverkaveling is een brede en diepe sloot gegraven onderaan de steilkant. Hierdoor is het voor de bewoners onmogelijk geworden om de steilkant op een veilige manier te onderhouden. De bomen op de steilkant vormen een risico voor het archeologische bodemarchief. Als ze omvallen raakt de steilkant beschadigd. Op delen van de steilkant is geen beplanting aanwezig, waardoor de grond niet wordt vastgehouden.

den en makkelijk afbrokkelt (Figuur 4). Ook dit kan op den duur leiden tot schade aan het archeologisch bodemarchief.

Er is een ontwerp en bestek voor het herstel van de steilkant opgesteld door buro Hollema (Figuur 5). Het ontwerp is besproken met alle belanghebbenden (aanwonenden, gemeente, provincie, RCE). Alle partijen staan positief tegenover het plan. Het plan is om de bomen en struiken op de steilkant te verwijderen en het talud aan te vullen met grond. Het is vanuit cultuurhistorisch en landschappelijk oogpunt van belang om het steile karakter van de steilkant te behouden. Er wordt daarom een talud van gemiddeld 1:2 gerealiseerd. De sloot onderaan het talud moet verlegd worden, zodat ook de voet van de steilkant voor onderhoud toegankelijk wordt. De locatie van de nieuwe sloot heeft in het bestemmingsplan de dubbelbestemming 'Waarde - Archeologie 2'. Het graven van de nieuwe sloot moet daarom onder archeologische begeleiding worden uitgevoerd.

Het is van belang dat het talud in de toekomst goed onderhouden kan worden, zodat er niet opnieuw bomen op gaan groeien. Onderaan het talud wordt daarom een onderhoudspad aangelegd. De steilkant wordt ingezaaid met een bloemrijk grasmengsel.

Voor het aanvullen van de steilkant en het realiseren van een onderhoudspad moet een strook landbouwgrond aangekocht worden (848 m²). De eigenaar van de grond is bereid om mee te werken aan het project. De bewoners van de wierde worden eigenaar van de steilkant en het onderhoudspad en zijn verantwoordelijk voor de instandhouding.

Bij het noordelijke gedeelte van de steilkant (Figuur 5, profiel B.) is weinig ruimte om de steilkant aan te vullen, omdat de aangrenzende eigenaar (begraafplaatsvereniging) geen grond wil verkopen. Om het talud voldoende te verstevigen wordt daar een stukje beschoeiing aangebracht.

De eigenaren zijn verantwoordelijk voor het toekomstige beheer van de steilkant. De onderhoudsplicht wordt notarieel vastgelegd, zodat het beheer ook bij verkoop van de grond geborgd is.

Financiering en uiteindelijk verloop

Bij dit specifieke project was het aanvankelijk lastig om een en ander financieel, juridisch en organisatorisch rond te krijgen. Zo kon de benodigde grond die ten behoeve van de nieuwe, steilkant moest worden aangekocht, niet zomaar doorgeschoven worden naar de bewoners, aangezien dit als ongeoorloofde overheidssteun zou kunnen worden gezien. Ook de hoge kosten voor archeologisch onderzoek, onder meer in verband met het verleggen van de sloot over een lengte van 200 meter (circa €45.000,-) vormden een probleem. Uiteindelijk zijn de kosten voor het onderzoek en de daadwerkelijke aanleg van de steilkant door de RCE bekostigd. De overige kosten zijn uit andere fondsen

betaald. Uiteindelijk werden ook oplossingen gevonden voor de juridische en organisatorische problemen, zodat de werkzaamheden, nadat alle benodigde vergunningen waren verleend, in de nazomer van 2021 zouden beginnen.

Helaas is het project op het laatste moment afgeblazen. Een van de bewoners trok zich plotseling terug. De reden hiervoor is tot op de dag van vandaag niet geheel duidelijk, maar had te maken met een conflict tussen de bewoner en de begraafplaats die op enige afstand van de noordzijde van de steilkant is gelegen. Het conflict had geen relatie met het project. De overige bewoners en Landschapsbeheer Groningen, de trekker van het project, hebben verschillende pogingen ondernomen om de bewoner op andere gedachten te brengen, maar dit mocht niet baten. De uitvoering van de werkzaamheden kwam hiermee op losse schroeven te staan.

Zou het mogelijk zijn om de werkzaamheden uit te voeren zonder daarin het betrokken perceel mee te nemen? Het perceel lag namelijk aan het noordelijk uiteinde van het projectgebied. Deze oplossing bleek uiteindelijk niet haalbaar. De uitingen van de afhakende bewoner waren zodanig dat het risico op bezwaren en dergelijke bij een gewijzigde uitvoering in afwijking op de afgegeven vergunningen (van zowel de RCE als de gemeente) zeer groot werden geacht. Ook zou het ontwerp moeten worden aangepast, wat vervolgens weer voorgelegd zou moeten worden aan de bevoegde overheden. Dit zou tot grote vertragingen hebben geleid. Uiteindelijk heeft dit ertoe geleid dat het project is geannuleerd.

Opbrengst en leermomenten

Het project had veel positief effect kunnen hebben op de instandhouding van dit archeologische rijksmonument:

1. De bijdrage van de RCE gaf het project de laatste duw de goede kant uit. Zonder deze bijdrage had het project kunnen stranden. De kosten voor met name het archeologisch onderzoek hadden kunnen leiden tot een 'no go';
2. Samenwerking tussen betrokken partijen, in het bijzonder de bewoners, Landschapsbeheer Groningen en de RCE hebben ertoe geleid dat dit ingewikkelde project op het punt van uitvoering hebben gebracht. De directievoering door Landschapsbeheer Groningen was hierbij cruciaal.
3. Het project heeft ertoe geleid dat de bewoners meer bij het rijksmonument betrokken zijn geraakt.
4. De beschikbare gelden vanuit het programma's van de provincie en de RCE hebben de bewoners in hoge mate ontzorgd.

Er zijn ook enkele kanttekeningen te plaatsen:

1. Het bleek erg lastig om afspraken te maken met de bewoners over het onderhoud van de nieuwe steilkant. Gestreefd werd naar uniform onderhoud, door de bewoners georganiseerd via een vereniging van eigenaren. Een aantal bewoners voelden daar weinig voor, zelfs als SIM subsidie in het vooruitzicht werd gesteld. Uiteindelijk lukte het overigens wel om tot overeenstemming te komen, wat op een haar na in de oprichting van een vereniging van eigenaren is uitgemond, ware het niet dat een van de bewoners op het allerlaatst zijn steun voor het totale project introk.
2. Projecten waaraan veel eigenaren en partijen deelnemen zijn gevoelig voor mislukking. Dit project is daar een zeer goed voorbeeld van.

Colofon

RAPPORTAGE PROJECT MAATREGELEN

Project Steilkant dorpswierde Wirdum

Auteur: Jos Stöver

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort 2022

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort
info@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl